

VAN DE REDACTIE

Op het moment van dit schrijven sneeuwt het buiten; de bladeren zijn gevallen en de bomen geven een feeëriek winters aanzicht. Bovendien is nu eind november ook al bijna de gehele kopij binnen voor het derde nummer van de VTB Nieuwsbrief dit jaar. De VTB Studiedag van 21 november in Burgers Bush is zojuist afgesloten en als het bericht hierover binnen is, ligt deze nieuwsbrief al bijna bij jullie op de mat.

In dit nummer veel aandacht voor de ontwikkelingen rond CO₂-emissies en biobrandstoffen. Je kunt er als bossengeïnteresseerde niet omheen. Natuurlijk de interne VTB berichten, waarvan we de aankondiging van het tweede lustrum van de VTB hier even naar voren halen. Het tienjarig bestaan van een nog altijd groeiende vereniging zal volgend jaar ruimschoots gevierd worden. Om dit vorm te geven worden vrijwilligers gezocht.

Weliswaar hebben we dit jaar slechts drie nieuwsbrieven uitgegeven, maar de verwachting is dat we begin volgend jaar al snel een volgend nummer kunnen produceren. De redactie is enthousiast en de kerstvakantie geeft jullie tijd om artikelen in te sturen. De kerstvakantie.... De huidige sneeuwbuien doen daar al aan denken. Natuurlijk is die sneeuw in dit klimaatveranderlijke Nederland slechts tijdelijk, maar toch wensen we jullie nu al een heel prettige - en wie weet een witte - kerst toe. Een beetje vroeg misschien, maar dan zijn we in ieder geval eens op tijd.

Ja, daar komt het verslag van de VTB Studiedag binnen; we kunnen gaan draaien...

VTB STUDIEDAG: INNOVATIEVE FINANCIERING

De ongeveer honderd deelnemers aan deze goed bezochte studiedag op 21 november 2008 in Arnhem moesten via Burgers' Bush naar de vergaderzaal toe. Deze had - geheel in stijl - een verlaagd plafond van bamboe. Burgers' Bush bestaat al weer 20 jaar en biologisch manager *Joep Wensing* wist er smakelijk over te vertellen. Bijvoorbeeld dat er bij de planten geen naambordjes staan; dit zou de beleving verminderen, en het gaat om de emotie.

Nu, emotie was er wel degelijk gedurende de studiedag, er werd met hartstocht en betrokkenheid gediscussieerd. Dagvoorzitter *Pieter van Beukering* (IVM-VU) bracht o.a. een recente studie onder de aandacht waaruit bleek dat van een inventarisatie van PES projecten uit 2002 na enige tijd toch veel projecten niet meer functioneerden, dat Latijns Amerika relatief succesvol was met innovatieve financiering voor duurzaam ecosysteembeheer en Afrika daarin achterbleef. Geconcludeerd werd dat na het mislukken van conventionele beschermingsmaatregelen, de markten voor ecosysteem diensten snel groeien. Obstakels liggen vooral in de institutionele omgeving die deze ontwikkelingen stimuleert. Verder zouden theorie en praktijk voor markten van ecosysteem diensten nog mijlenver uit elkaar liggen. Toch was dit het punt waar deze bijeenkomst over financiering van ecosystemen zich onderscheidde van eerdere: alle inleidingen waren wel degelijk gebaseerd op rijke praktische ervaringen.

Herman Savenije (LNV) presenteerde een studie over ervaringen met financiering van bossen in landen van Latijns Amerika en bracht een breed concept van financiering naar voren met vier sleutel elementen: duurzaam bosbeheer dat gefinancierd moet worden via mechanismen voor investeringen, betalingsmechanismen voor goederen en diensten, en een 'enabling environment'. Als we financiering van duurzaam bosbeheer willen innoveren, dan gaat het dus om veel meer dan 'Payment for Environmental Services' (PES).

Foeco Hoekstra (Sicirec Group) belichtte het onderwerp vanuit het perspectief van private investeringen. Nederlandse pensioenfondsen zijn actief bezig bossen te verwerven. Het pensioenfonds voor de metaal kocht recentelijk nog 314.000 ha en ABP/PGGM kochten voor 60 miljoen Euro aan bos in Mozambique. Vele investeringen in bos vinden nog plaats in Scandinavië waar risico's laag zijn. Corruptie, onduidelijke regelgeving en belastingheffing maken investeringen in bossen in de tropen veel riskanter. Groenfondsen zouden hier een grotere rol moeten spelen. De toekomst ligt bij publiek-private initiatieven. Stichtingen en donoren zouden zich meer moeten richten op het garantstellen voor projecten, in plaats van die zelf te

financieren. Een obstakel is het gebrek aan kennis bij investeerders over zaken als bosbeheer en koolstof 'credits', waardoor risico's niet goed kunnen worden ingeschat.

Aan de drie 'thematavels' werd vervolgens over PES, REDD en private investeringen tot in details door de deelnemers gediscussieerd. Het bracht Herman Savenije in zijn slotwoord tot de opmerking dat hoewel wij veel verschil van mening hebben over alle mogelijke details, we over de globale aanpak toch veel ideeën gemeenschappelijk hebben. Het is zaak die voor de buitenwereld duidelijk naar voren te brengen.

Arend Jan van Bodegom

NEDERLAND EN MALEISIË SAMEN VOOR MINDER CO2

Nederland en Maleisië hebben de handen ineengeslagen om de verwarring over de broeikasgasemissies van oliepalmteelt uit tropische veengebieden weg te nemen. Daarom hebben minister Cramer (VROM) en de Maleisische minister Chin (Plantation Industries and Commodities) het *Joint Committee on Carbon Emissions* ingesteld, dat in de komende jaren duidelijkheid moet verschaffen over dit onderwerp.

De teelt van oliepalmen op veen in Maleisië en Indonesië ligt al enige tijd onder vuur omdat er grote hoeveelheden CO₂ vrijkomen wanneer veengronden voor de oliepalmteelt worden ontwaterd en het veen daardoor oxideert. Een studie van *Delft Hydraulics* uit 2006 gaf aan dat de omvorming van veenbossen leidt tot een jaarlijkse CO₂-uitstoot van 2000 miljoen ton. Dit is 8% van de wereldwijde CO₂-uitstoot veroorzaakt door het verbranden van fossiele brandstoffen. De resultaten van dit alarmerende rapport worden echter door Maleisië in twijfel getrokken. Maleisië wijst op een wetenschappelijke publicatie die laat zien dat CO₂-emissies uit een bosbodem juist hoger zouden zijn dan uit de bodem van een oliepalmplantage. In combinatie veroorzaakten deze publicaties verwarring over de koolstofbalans, en in het bijzonder over de effecten van het cultiveren van tropische venen.

Uit een nieuwe, onafhankelijke studie van Alterra (onderdeel van Wageningen UR), die op verzoek van beide ministers is uitgevoerd, blijkt nu dat het gehalte aan CO₂ dat vrijkomt uit verschillende

tropische venen sterk uiteen loopt, afhankelijk van verschillen in de waterhuishouding en het landgebruik. In een onberoerd veenbos groeit het veenpakket aan doordat in het natte en zure milieu organisch materiaal slecht wordt afgebroken. In de loop van de eeuwen zijn veenbossen daardoor belangrijke reservoirs van koolstof geworden. Die koolstof komt nu in korte tijd vrij door de ontwatering en omvorming tot oliepalmplantages. Bij een lage grondwaterstand treedt geen veenvorming meer op maar wordt het veen juist afgebroken doordat er zuurstof beschikbaar komt voor micro-organismen. Veel van de veenbossen in Maleisië en Indonesië zijn gedegradeerd en staan onder invloed van drainage, waardoor ze in sommige gevallen meer CO₂ uitstoten dan ze in hun biomassa vastleggen.

Omdat tot op de dag van vandaag nog weinig bekend is van de volledige koolstofkringloop in tropische venen, noch van de koolstofvastlegging van de biomassa die daarop groeit, noch van andere emissies zoals van methaan (een ander broeikasgas) uit drainagekanalen of het uitspoelen van organisch materiaal dat elders oxideert, hebben Nederland en Maleisië inmiddels op hoofdlijnen overeenstemming bereikt over een onderzoekprogramma dat door het *Joint Committee on Carbon Emissions* begeleid gaat worden. Deels zal dit onderzoek zich richten op het kwantificeren van de volledige koolstofkringloop, en deels op de vraag hoe plantages het beste worden beheerd zodat er zo weinig mogelijk broeikasgassen uit vrijkomen. De kennis die hiermee vergaard wordt, moet leiden tot oplossingen die de uitstoot van broeikasgassen uit tropische venen terugdringen.

Het volledige rapport "*Review of carbon flux estimates and other greenhouse gas emissions from oil palm cultivation on Tropical peatlands - Identifying the gaps in Knowledge*", door Caspar Verwer, Peter van der Meer & Gert-Jan Nabuurs is te downloaden op de website van Alterra

ZIT DE WERELD OP DE SUIKERPALM TE WACHTEN?

Mogelijkheden om op grotere schaal suiker te produceren afkomstig van de suikerpalm zijn in Indonesië al in het einde van de 19de eeuw onderzocht. Men koos destijds echter voor suiker uit suikerriet waar vooral in Oost Java grote plantages van werden aangelegd. Met de toenemende betekenis van biobrandstoffen is de suikerpalm echter opnieuw in de belangstelling komen te staan.

CaspARTOON

De suikerpalm *Arenga pinnata* (Wurmb) Merr. is een palm die voor heel veel zaken nuttig is. Het belangrijkste product is natuurlijk het sap met een hoog suikergehalte dat eruit getapt kan worden. Dit verklaart de naam. De middelgrote palm van een meter of twintig komt van nature voor van Oost India tot Nieuw Guinea. Voor de bevolking van Zuidoost Azië is het een belangrijke soort die vaak in de woonomgeving is aangeplant. Dat hij zo belangrijk is, blijkt al uit de biologische 'bijbel' "De Nuttige planten van Indonesië" waar Heyne (1950) maar liefst zeven bladzijden aan deze soort wijdt. Naast het palmsap voor suiker en palmwijn geeft hij vele andere gebruiksmogelijkheden zoals sago, palmiet (palmsap), wortels voor vlechtwerk, hout, bladeren en 'indjoek' (zwarte vezels) voor dakbedekking, touw, isolatie en nog diverse andere speciale producten voor specifieke doeleinden.

Een heel belangrijke propagandist voor de winning van ethanol uit de suikerpalm op dit moment is ons aller bekende collega Willie Smits wiens pleidooien onlangs te lezen en te horen waren in de pers en op de tv bij Pauw en Witteman. Willie's interesse in de suikerpalm begon al midden in de jaren tachtig waar hij in vooral in noord Sulawesi bij zijn schoonfamilie de soort leerde kennen. Na zijn praktijktijd bij een grote concessionaris in Oost-Kalimantan kwam hij in 1987 in dienst van het onderzoeksinstituut "De Dorschkamp" dat in het kader van het Tropenbos Programma een project startte in het proefstation 'De Wanariset', in Sambodja, Oost-Kalimantan. Binnen dit Tropenbos Indonesië programma begon

Willie samen met de lokale bevolking secundair bos en alang-alang te beplanten met suikerpalmen en fruitsoorten in een zone die als buffer moest dienen voor het Wanariset onderzoeksbos en het bosreservaat 'Bukit Suharto'. Het zogeheten suikerpalmproject startte als een "Klein Ambassade Project" en de eerste activiteiten werden naast Willie uitgevoerd door onze VTB collega Jaap van Overbeek die eind 1988 en begin 1989 daar op praktijk was. Na Jaap kreeg in de eerste periode van de jaren '90 Edu Boer de directe leiding van het project. Naast zijn werk aan micorrhiza en later de bescherming van orang-oetans bleef Willie zich verdiepen in de mogelijkheden van suikerpalm.

In het interview met Willie Smits in de Volkskrant van zaterdag 11 oktober jl. onder de kop "De wereld wacht op de suikerpalm" geeft hij zijn visie op de riant perspectieven van suikerpalm voor de productie van biobrandstof. Als grote voordelen geeft hij de zeer hoge productiviteit van de suikerpalm (zes keer zo productief als de efficiënt beheerde Braziliaanse suikerrietplantages), de geringe eisen die het stelt aan de bodem, een zeer geschikt gewas voor cashinkomen van kleine boeren, levert positieve bijdragen aan de biodiversiteit van marginale gronden en zou de mogelijkheid geven van extensief beheer. Ervaringen van het proefstation 'Wanariset' laten echter wat genuanceerdere beelden zien. De kieming en groei van de palm vragen de nodige aandacht. Aanplant in alang-alang velden vereist de eerste tijd goed onderhoud en de groei is pas goed op de betere gronden. Te dichte

plantverbanden laat weinig ruimte voor een hoge biodiversiteit wanneer de bomen een aantal jaren oud zijn. Verder is het tappen vrij arbeidsintensief en bij het extensief beheer op marginale gronden met een beperkt aantal suikerpalmen per hectare begint de effectiviteit van oogst, transport en verwerking (in een eerste vergisting) tot ethanol een grote rol te spelen.

Ondanks de goede vooruitzichten moet suikerpalm als biobrandstof nog een flinke strijd leveren met concurrerende planten zoals o.a. suikerriet en jatropha maar ook met de beschikbaarheid en verwerking van bij-(afval)producten van bijvoorbeeld suikerbieten en granen tot biobrandstoffen. Op de studiedag van 21 november jl. vertelde Foeco Hoekstra bovendien dat grote investeerders terughoudend waren om in de tropen te investeren. Voor de investeringen in de 1 miljoen hectare aanplant van gemengde palmbossen in Indonesië zou Willie Smits 300 miljoen Euro nodig hebben. Deze wil hij ophalen via een beursnotering. Dit fonds zal dan ook investeringen in palmaanplanten in andere landen mogelijk maken, zoals in Colombia en Tanzania. Wereld Bank topman Herman Wijffels zal speciaal adviseur worden van het fonds. We wensen het grote project 'Eco Integration' van Willie Smits veel succes toe. Een transparante, breed gepubliceerde, wetenschappelijke basis over de ecologische en economische resultaten zal in dat geval zeker bijdragen aan dit succes.

Paul Hillegers

WIE WAT WAAR?

Het bestuur van de VTB heeft onlangs **Edmond Muller als activiteiten coördinator (AC)** aangesteld. Edmond is sinds begin dit jaar VTB-bestuurslid. Hij zal als facilitator en katalysator optreden voor leden met interesse voor discussie, verdieping of voor andere activiteiten m.b.t. een bepaald actueel thema. De AC zal daarmee het aanspreekpunt zijn voor alle leden die "iets willen doen". Daarnaast zal de AC ook proberen om relevante vraagstukken te identificeren en leden te stimuleren daarover activiteiten te organiseren. De VTB-website (oproepen plaatsen, communicatie) en de expertise bank (identificatie van leden met bepaalde expertises) kunnen hem daarbij van pas komen.

Dus, heb je een suggestie, wil je iets doen in VTB verband? Dan heb je alle redenen om Edmond eens te benaderen!

Volgend jaar is het alweer tien jaar geleden dat de VTB werd opgericht. Het **tweede lustrum** zal zeker gevierd gaan worden met inmiddels meer dan 325 leden. Er zijn voorstellen gedaan voor het instellen van een **VTB-lustrumcommissie**. Het VTB-bestuur zoekt enthousiaste leden die hier aan deel willen nemen en van het lustrum een spetterend feest willen maken. Meer dan één activiteit is ook mogelijk. Graag opgeven bij het bestuur via het contactformulier op de website. Het WIE is dan geregeld, in het WAT en het WAAR kun je dan inbreng hebben grijp die kans!

VTB-lid **Dr. Hans H. de Iongh** is op het World Conservation Congress van IUCN in Barcelona (4-14 oktober j.l.) gekozen tot *Regional Councillor for Western Europe*. Hij zal voor een periode van 4 jaar lid zijn van de IUCN Council, het hoogste orgaan van IUCN. Iedere regio van IUCN heeft drie 'regional councillors', voor West Europa zijn verder gekozen Marina von Weissenberg (Finland) en Christophe Levebvre (Frankrijk). Hans de Iongh is werkzaam op het CML in Leiden en heeft zitting in het College van Deskundigen van Keurhout.

VTB-lid **Charlotte Benneker** hoopt op 2 december 2008 in Wageningen te promoveren op haar studie gericht op de kleinschalige bosexploitatie in Bolivia "*Dealing with the State, the Market and NGOs*". Wij willen haar feliciteren met deze voor haar belangrijke mijlpaal.

De **jaarlijkse ALV van de VTB** staat weer gepland voor de tweede helft van Februari in 2009. De precieze datum en locatie zijn nog onbekend, maar u mag er alvast globaal rekening mee houden.

De Vereniging Tropische Bossen heeft tot doel het creëren en onderhouden van een professioneel netwerk en het instellen van een dynamisch en effectief platform voor het verzamelen, kanaliseren en uitdragen van kennis en informatie over tropische bossen. Dit wil de vereniging bereiken door het stimuleren en faciliteren van contacten tussen mensen, die vanuit verschillende achtergronden en posities, geïnteresseerd zijn in duurzaam en maatschappelijk verantwoord beheer van tropische bossen.
Adres VTB: postbus 124, 6700 AC, Wageningen
Email: vereniging@tropischebossen.nl
Website: www.tropischebossen.nl
Redactie VTB-Nieuws: Paul Hillegers, Henk Lette, Caspar Verwer, Paul Zambon.
Layout: André Koppe & Henneleen Koppe-de Boo
Deadline voor het inleveren van artikelen voor de volgende nieuwsbrief is 15 januari 2009.
Email redactie: vtbnieuwsbrief@tropischebossen.nl
Drukker: Drukkerij Junior, Nijmegen.